

Viewpoint Van Bergen

Odysseus

Terugkeer. Terugkeer waarvandaan? Terugkeer waarheen? Het zijn de twee vragen die telkenmale worden gesteld als het thema 'terugkeer na oorlog' aan de orde wordt gesteld; terugkeer van gevluchte of gedeporteerde burgers, maar bovenal terugkeer van soldaten die aan het front aan de strijd hebben deelgenomen.

Terugkeer is een thema dat in de geschiedenis uit en te na is beschreven, te beginnen uiteraard met de tocht van Odysseus die na de Trojaanse oorlog tien jaar over de Middellandse Zee zwierf alvorens in zijn geliefde Ithaka en bij zijn nog veel geliefdere Penelope terug te komen. De thuiskomst als het symbool van het ultieme geluk. Dat laatste beeld komt zelden of nooit terug. Hét boek over terugkeer, *Der Weg Zurück*, Erich Maria Remarques onbekendere, maar niet mindere vervolg op zijn Eerste Wereldoorlog-klassieker *Im Westen Nichts Neues*, beklemtoont juist dat er na oorlog geen weg terug is. Niet alleen de wereld is onherkenbaar veranderd, ook de mensen zelf zijn dat en zeker degenen die aan het front hebben gestaan. En dat geldt ook voor bijvoorbeeld de films over Vietnam die dit thema aansnijden: *The Deer Hunter* en *Born on the Fourth of July*. (Enige uitzondering: Stanley Kubricks *Full Metal Jacket* waarin juist de training voorafgaand aan de uitzending de mens verandert, beschadigt.) Wat boek en films gemeen hebben, is dat zij zich concentreren op de fysieke terugkeer. De terugkeer van de soldaat in zijn vooroorlogse omgeving. Maar er is ook de psychische terugkeer en ook daarvoor kan weer naar Homerus' *Odyssee* worden verwezen. Meteen na terugkomst richtte Odysseus een bloedbad aan onder de vele aanbidders van zijn aantrekkelijke, maar

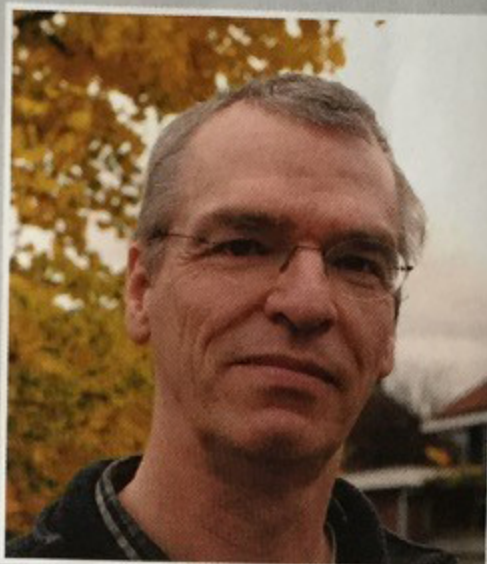

Foto: Birgit de Roij

Dr. Leo van Bergen is geboren midden in het non-militaire jaar 1959. Desondanks heeft het thema 'oorlog' altijd zijn historische belangstelling gehad, waarbij zijn aandacht vooral uitgaat naar de medische gevolgen. Op dat terrein wordt hij internationaal als autoriteit erkend. Hij schreef *Zacht en eervol*, over het lijden en sterven in de Eerste Wereldoorlog.

Het enige dat echt helpt: niet weggaan

al die jaren trouw gebleven gade. Dat kan worden uitgelegd als bewijs dat de voorafgaande jaren van strijd de nodige psychische schade hadden veroorzaakt. De man die het vooral van zijn hersens moest hebben, was in een moordmachine veranderd. Het kan echter ook als bewijs worden gezien dat de oorlog hem niet had veranderd. Hij zag geweld als oplossing

voor problemen toen hij naar Troje vertrok en dat was nog steeds zo. Twintig jaar ouder, niets wijzer. Maar ook kan het bewijzen dat heftige ervaringen na een oorlog een louterend effect kunnen hebben. Na die laatste onderdompeling in een poel van bloed leefden hij en zijn vrouw immers nog lang, vreedzaam en gelukkig.

Het verhaal over Odysseus staat zo voor de enorme diversiteit die terugkeer kan hebben. Ook voor terugkeer geldt wat een psychiater in de jaren twintig eens zei over de vele neurotici die de oorlog van 1914-1918 had opgeleverd. Hij kon er niks zinnigs over zeggen. Niet omdat hij er te weinig data over had, maar te veel, en met name te veel verschillende. In tegenstelling tot het beeld dat vaak bestaat, hebben velen hun weg wel degelijk gevonden zonder dat daar hulp bij kwam kijken naast die van vrienden en familie en wellicht een aantal gesprekken met 'de bedrijfsarts'. Anderen echter zullen na hun fysieke terugkeer uit oorlogsgebied, een terugkeer naar huis, ook een psychische terugkeer, een terugkeer naar zichzelf, moeten aanvangen. Het is met name die terugkeer die hoofdbrekens bezorgt: zowel bij degenen die terugkeren als bij allen die hen daarbij terzijde staan. Een allesbehalve pacifistische hoogleraar aan de Erasmus Universiteit die onderzoek deed naar psychische problematiek van militairen, zei eens, toen hem werd gevraagd of de maatregelen ter bestrijding ervan afdoende waren, dat uiteindelijk 'niet vechten' het enige was dat echt hielp. In het verlengde daarvan is het enige dat echt helpt tegen alle problemen die met terugkeer samenhangen: niet weggaan. Maar dat is helaas bijna even utopisch als de oplossing die de hoogleraar voorstelde. ●